

Ruimte zichtbaar maken

Ooit zeer vooruitstrevend, is het werk van ‘Dame’ **Barbara Hepworth** nu in de achterhoede beland, maar óók in de ‘sculpturale’ canon. DOOR NANDA JANSSEN

het retrospectief van Barbara Hepworth in het Kröller-Müller Museum, dat eerder te zien was in Tate Britain, riep in Engeland de vraag op naar de betekenis van haar werk. “Van groot internationaal belang”, zeiden Tate en medestanders. “Prima Britse kunstenaar, maar in vergelijking met Brancusi of Picasso legt ze het af”, riepen de critici.

De biomorfe menhirachtige sculpturen en uitgeholde vormen horen tot de “klassieken” van de moderne beeldhouwkunst. Maar nu de idealen van het modernisme zijn vervlogen, behoren ze ook tot een tijdperk dat achter ons ligt. Dat wat Hepworth ‘truth to material’ noemde, kan nu opgevat worden als een beperking. Alleen maar werken in steen, hout en brons oogt in ons postmediumtijdperk hopeloos ouderwets. Kunstenaars zoeken koortsachtig naar nieuwe materialen. Ook in Hepworth’ eigen tijd werd haar adagium al aan de kant gezet. In Engeland zelf bijvoorbeeld door jonge kunstenaars als Gilbert & George, die zich presenteerden als *Singing Sculptures* of door Richard Long, die zijn wandelingen tot sculptuur bestempelde.

Anderzijds halen hedendaagse kunstenaars Dame Barbara (1903-75) aan als een bron van inspiratie. Zoals de Britse Rebecca Warren (nominatie Turner Prize 2006) of de Franse Camille Henrot (Zilveren Leeuw Venetië Biennale 2013). Ook zie je de Hepworth-‘aesthetiek’ de laatste jaren vaak op interna-

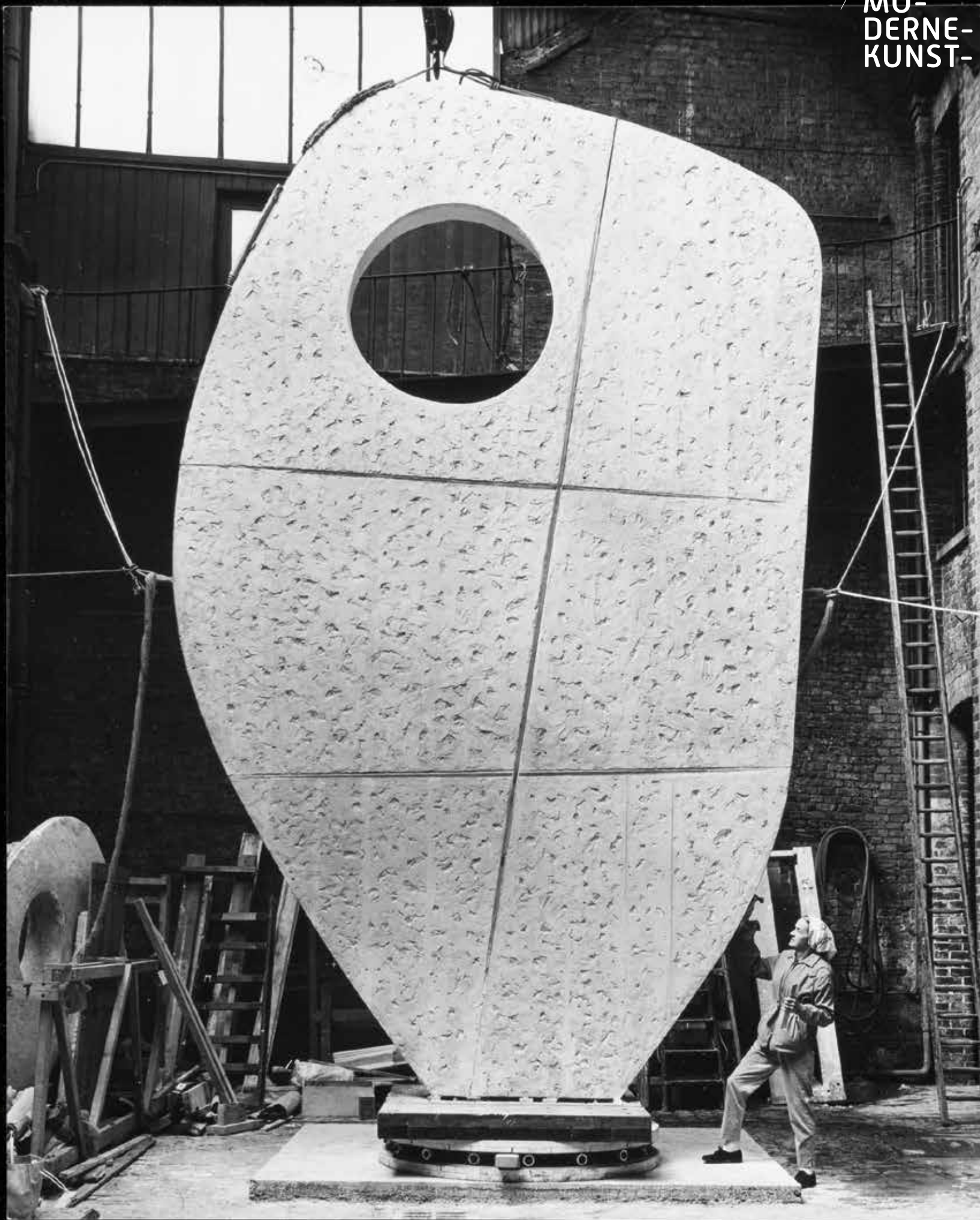
tionale kunstbeurzen. In een tekst die Warren recent wijdde aan Hepworth, spreekt ze haar waardering uit voor de eenvoud van haar beelden, voor het vermogen om abstractie te versmelten met de menselijke anatomie en voor haar gedrevenheid. Hepworth’ carrière omspant inderdaad maar liefst vijf decennia. In de herfst van haar leven, 1965-75, is ze op de toppen van haar kunnen en produceert ze meer dan ooit. Op 72-jarige leeftijd sterft ze in het harnas: een brand in haar studio, veroorzaakt door een sigarettenpeuk in bed, wordt haar fataal. De teller staat op zeshonderd beelden, niet zelden metershoog en tonnen zwaar.

De erfenis van Barbara Hepworth in vijf stappen, aan de hand van vier citaten van Hepworth zelf en een van voormalig museumdirecteur Bram Hammacher.

“I am basically and primarily a carver, and the properties of stone and wood and marble have obsessed me all my life.”

Een van de verdiensten van Barbara Hepworth is dat zij in de jaren twintig de techniek van het ‘direct carving’ oppakte. Tot dan toe modelleerden kunstenaars conform de conventionele academische methode hun figuren in klei of gips en betaalden ambachtslieden om het in hout of steen om te zetten. Geen vuile handen voor de kunstenaar. Hepworth en een aantal tijdgenoten zoals Henry

Barbara Hepworth met het gipsmodel van het bronzen beeld ‘Single Form’, 1961-64, Morris Singer Foundry, Londen, mei 1963 (foto (zilvergelatine print): Morgan-Wells). Het beeld staat bij het VN-gebouw in New York

Gerrit Rietveldpaviljoen met 'Squares with two circles', 1963-64, brons, 317 x 157 x 76,5 cm, Otterlo, Kröller-Müller Museum

Moore, met wie ze voortdurend vergeleken werd en een gezonde rivaliteit onderhield, maakten hun beelden direct in steen of hout. Ze verzetten zich tegen de mechanische bronzen pracht en praal van de Victoriaanse sculptuur. Hun werk was rauwer en directer. Hepworth en Moore herintroduceerden met andere woorden het ambacht in de kunst. Hepworth kende de mogelijkheden en eigenschappen van steen of hout door en door. Ze zag direct wat je er wel of niet mee kon. De kunst was om de essentiële vorm, de kwaliteit van de kleur en het oppervlak te benadrukken en zo de steen of het stuk hout leven in te blazen.

“You know, England has usually been a very literary country, and a bit startled if it doesn't have a story. Well, I like the story to be implicit in the work, and you make your own fantasy.”

Begin jaren dertig maakten de duiven, de moeders met kind, torso's en mensfiguren plaats voor abstracte vormen. Tijdens Parijse atelierbezoeken bij Picasso, Brancusi, Mondriaan, Braque, Jean Arp en Sophie Taueber-Arp was Hepworth in contact gekomen met de abstracte vormen die voortvloeiden uit het modernisme. Kunstenaars rekenden af met het idee dat kunst altijd de werkelijkheid representeerde en een duidelijk verhaal vertelde. Ze zochten naar tijdloze vormen van een universele schoonheid en zuiverheid. De spirituele kracht van kunst werd benadrukt. Vol enthousiasme introduceerde Hepworth deze ideeën in het destijds min of meer in zichzelf gekeerde Engeland. Daar ontpopte ze zich tot woordvoerder van het modernisme en van de abstractie. Een terugkerend motief in haar abstracte sculpturen zijn de verhoudingen – tussen twee vormen, tussen de sculptuur en de ruimte, tussen de menselijke figuur en het landschap en tussen mensen op individueel en sociaal niveau. Het is opvallend hoeveel tweedelige beelden, beel-

den die uit twee vrijwel gelijke separate beelden bestaan, uit haar handen kwamen. De markantste zijn misschien wel *Dual Form* (1965), *Squares with Two Circles* (1963) en *Two Forms (Divided Circle)* (1969). Van groot belang is ook dat Hepworth abstractie verbond aan het Engelse landschap.

(My aim was) “to visualise images which would express the timelessness of primitive forces which I felt and the constant urges towards survival and growth which I knew to be fundamental to both the human being and to the landscape in which we stand.”

Vanwege de oorlog verhuisde Barbara Hepworth in 1939 met haar jonge gezin van Londen naar St Ives. Een idyllisch vissersdorp op het uiterst westelijke puntje van Engeland, in Cornwall. Haar abstract-geometrische beelden werden vanaf dat moment organischer. Het ziltige kustlandschap drong haar werk binnen. Ook herinneringen aan het Yorkshire van haar jeugd begonnen een rol te spelen. Hepworth bewerkte de stenen en het hout zoals die daarvoor eendeloos door de elementen in vorm geslepen waren. Haar werk evoceerde eeuwenoude vormen in de natuur. De holtten in de glad gepolijste houten sculptuur *Pendour* (1947) zijn geïnspireerd door de gelijknamige baai. Het idee voor *Curved Form (Trevalgan)* (1956) kreeg Hepworth staande op de berg Trevalgan. Diverse titels van haar sculpturen zijn ontleend aan plaatsen en plekken in Cornwall. In werken als *Fallen Images* (1974-75), *Monolith (Empyrean)* (1953) en *Two Figures (Menhirs)* (1954-55) raakt Hepworth een andere snaar. Deze sculpturen herinneren aan de magische stenen en menhirs van Yorkshire en Cornwall. Door haar hele oeuvre loopt het geloof in esoterische krachten en het mysterie van de steen. Stonehenge-achtige neolithische overblijfselen zijn voorbeelden van de rituele betekenis van sculptuur in primitieve culturen. De opvatting dat 'primitieve kunst' authentiek en krachtiger is dan eigentijdse kunst deelde Hepworth met andere modernisten.

“Ziet hoe deze nieuwe Engelse beeldhouwkunst het binnenste maakt tot een buitenste, hoe het mysterie van de ruimte wordt opgeroepen met deze nieuwe vormen.”

In 1931 maakte Barbara Hepworth haar eerste doorboorde vorm. Het zou een van haar handelsmerken worden. Haar versie van 'truth to material' betekende ook dat ruimte, net als massa, deel is van de sculptuur en zelfs als een materiaal te beschouwen is. Door ruimte te omgeven met vorm, wordt het onzichtbare zichtbaar gemaakt. Het citaat hierboven uit 1950 komt van Bram Hamacher, directeur van het Kröller-Müller Museum.

'Figure of a woman', 1929-30, Corsehillsteen op marmeren basis, 53,3 x 30,5 x 27,9 cm, St. Ives, Barbara Hepworth Museum [© Bowness/Hepworth Estate]

Hij was lyrisch over het feit dat Hepworth de ontastbare ruimte tastbaar maakte. Hammacher sprak expliciet niet van ‘gaten’ maar van ‘ingangen’ of ‘trechters’ die toegang gaven tot oneindige ruimtes. Soms accentueerde ze de ruimte door draden op te spannen zoals in *Wave* (1943-44) en *Pelagos* (1946). *Single Form* (1961-64), de sculptuur die ze voor de Verenigde Naties in New York maakte en waarmee ze haar internationale reputatie kracht bijzette, heeft ook zo’n kenmerkende holte.

“Everything I make is to touch, and people usually do, which pleases me. And it’s very important to a sculptor, not just to go, sort of, ‘plonk’ up and look, because it changes all the time. So the real thing for people is to move with their bodies. If I’ve made them do that, then I’m very happy!”

Hepworth kende belangrijke waarde toe aan de tastzin in de ervaring van het beeld. De oppervlaktebehandeling van haar sculpturen loopt uiteen van ruw, vooral bij haar bronzen buitenbeelden, tot glad gepolijst en sensueel. Hepworth experimenteerde voortdurend met manieren om de sculpturale vorm te openen teneinde de kijker te betrekken. Afgezien van tast, was de lichamelijke ervaring of intuïtie minstens zo belangrijk. Zelf leefde ze met haar sculpturen. In St Ives stelde ze haar beelden op in de tuin waar ze het veranderende dag- en maanlicht licht vangen en reflecteren. Tijdens haar vorige retrospectief in het Kröller-Müller (1965) werd een aantal beelden opgesteld in het Rietveldpaviljoen, een halfopen gebouw dat Rietveld voor ‘Sonsbeek ’55’ ontwierp. Rietvelds ‘buitenzaal’ beantwoordde aan Hepworth’ ideale presentatie: hier was de sculptuur één met de natuur en kon het vrij stromen en ademen. Haar beelden staan daar nog altijd opgesteld. Wie evenwel de essentie van Hepworth wil ervaren, reist af naar dat wonderlijke St Ives, naar haar atelier en beeldentuin, die sinds 1980 onderdeel zijn van Tate St Ives. Hier komt haar werk pas echt tot zijn recht.

Uit haar herintroductie van het ambacht, haar enthousiasme voor abstracte vormen en verhoudingen en haar kijk op ruimte en behoefte aan experiment, blijkt wel hoezeer Hepworth’ werk van belang is geweest voor de ontwikkeling van de beeldhouwkunst. Maar over de relevantie van haar werk voor het heden is het laatste woord nog niet gezegd.

Nanda Janssen is onafhankelijk tentoonstellingsmaker en schrijver

‘Barbara Hepworth: Sculpture for a Modern World’, 28 november t/m 17 april, Kröller-Müller Museum, Houtkampweg 6, Otterlo; di t/m zo 10-17; MK € 8,80; catalogus (€) € 34,95 (Tate Gallery); kmm.nl

‘Oval form (Trezion)’, 1961-63, brons, 94 x 144 x 87 cm, Aberdeen Art Gallery and Museums Collections, tentoongesteld in het Rietveldpaviljoen, Otterlo (foto: Mary Ann Sullivan, © Bowness)

‘Sculpture with colour (Deep Blue and Red) (6)’, 1943, gips en draad op een gipsen sokkel, 10,5 x 14,9 x 10,5 cm, St Ives, Barbara Hepworth Museum (© Bowness)

‘Discs in Echelon’, 1935, padouk hout, 31,1 x 49,1 x 22,5 cm, New York, Museum of Modern Art (© Bowness)

